

Известия списание на Икономически университет 3 (2018)

ИЗВЕСТИЯ

списание на Икономически университет – Варна

<http://journal.ue-varna.bg>

ЗА РАВЕНСТВОТО

Надежда ЙОНКОВА¹

¹ Институт за държавата и правото – БАН, София, България. E-mail: n.yonkova@abv.bg

JEL K 10, K33

Резюме

Статията е посветена на еволюцията на принципа на равенството и неговото инкорпориране в съвременните закони. Използван е интердисциплинарен подход. Равенството е разгледано през призмата на конституционното и международното право, правната социология, философията и др. Разгледани са основните концепции за равенството: формално, субстанциално и реално. Изведена е релацията равенство – недискриминация.

Ключови думи:

принцип на равенство, недискриминация, равно третиране.

© 2018 Икономически университет – Варна

Цитиране: ЙОНКОВА, Н. (2018) За равенството. *Известия. Списание на Икономически университет – Варна*. 62 (3). с. 212 - 227.

Темата за равенството и справедливостта вълнува умовете на философи, юристи, политици и други учени от хилядолетия. В своя член 1 Всеобщата декларация за правата на човека е категорична, че „Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права“. Уточнението „по достойнство и права“ е важно с оглед на нестихващата полемика по въпроса за равенството и справедливостта. Така например, Илин (Ильин, 1958) пише, че „Хората по природа не са равни: нито по размер на тялото, нито по здраве, нито по пол, нито по възраст, нито по красота, нито по сила, нито по издръжливост, нито по телесни потребности. Те не са равни и духовно: нито по възприемчивост, нито по реакция, нито по памет, нито по ум, нито по образование, нито по чувство, нито по воля, нито по творческо въображение, нито по психическо здраве... Ние знаем, казва Илин, че всички хора са единствени и неповторими. И след като заключава,

че хората не са равни, задава въпроса: Как може справедливостта да изисква „равенство“, т.е. еднакво третиране на нееднакви хора? Според него, човек е справедлив тогава, когато се отнася нееднакво с нееднакви хора, при това в съответствие с тяхната нееднаквост (т.е. индивидуалните им потребности) и заключава, че: справедливостта не изисква „равенство“, а обективно неравенство, като припомня в трудовете си думите на Цицерон *Summum ius, summa iniuria* (най-висшето право е най-висша несправедливост).

Ето защо, наред със свободата, равенството е най-важният принцип, който е в основата на концепцията за правата на човека. Още Цицерон е писал, че свободата съществува само тогава, когато „тя е равна свобода за всички“. Според Кант, идеалът за „равна свобода“ се проявява във всеобщността на законите, тоест в максималната възможност за обобщаване, генерализиране като израз на практическа воля (Каменова и др., 2004, с. 20). Според проф. Емилия Друмева, както свободата, така и равенството се числят към най-употребяваните и най-злоупотребяваните думи на правовата идеология. Според нея, съвременната правна наука отдавна приема принципа на равенството на правата като едно необходимо допълнение към съвременното разбиране за свободата – свободата като ползване на права: ако не всички имат права в равна мяра, тогава те просто няма да имат и няма да могат да упражняват своята свобода (Друмева, 2018, с. 748; Киров, 1942, с. 195).

Равното третиране е в центъра на защитата на обществените свободи. То е съществено условие за тяхното съществуване и е предмет на едно самостоятелно право. Въпреки многократното му утвърждаване, както във външен, така и във вътрешен план, неговото точно значение все още не е ясно установено и може да се различава в зависимост от нормативните системи. Независимо дали е условие, последица, ограничение или форма на свободата, „равенството“ винаги е непосредствено свързано с нея. Принципът на равенство е основата, върху която са изградени всички обществени свободи. Той е неразривно свързан с тях от политическа, обществена и етична гледна точка.

От политическа гледна точка, принципът на равенство поддържа единосъщно отношение със самата идея за демокрация, дотолкова, доколкото тя може да се дефинира като равно участие на гражданите в живота на града. Става дума за „основен първоначален елемент на демократичния идеал“ (Richard, 2000, p. 193).

От обществена гледна точка, принципът на равенство е в центъра на регулацията на функционирането на живота в общността, представлявайки неговият основен вектор на разпределение на благата и богатствата. Както отбелязва М. Валцер, „всяко човешко общество е разпределяща общност и това непременно

налага определянето на критерии за справедлива диференциация при едно общо схващане за равенство (Walzer, 1997, p. 23).

От етична гледна точка, принципът на равенство произтича от признаването на спецификата на човешката природа, което води до приемане на еднаквото достойнство на всички човешки същества. С други думи, абстрактното равенство на всички хора е самото състояние на човечеството. Като се вдъхновява от разсъжденията на Хегел (Alain, 1983, p. 206).

Принципът на равенство зависи, по-специално, от предварителното дефиниране на един модел за социална справедливост, според който критериите за различие се смятат за легитимни. Това свръхдетерминиране на равенството обяснява, по-точно, защо равенството може не само да забранява разликата, но също и да я търси, налагайки, при нужда, постигането на равен резултат. Самото название на това право не е окончателно определено, като научните изследвания и съдебните практики се колебаят между принципа на равенството или принципа на недискриминация, дори между двата едновременно.

Исторически идеята за равенството в смисъл на „равноправие“ и „принцип за равна стойност на всички хора“ се появява сравнително късно. За древните гърци, както и за другите древни народи, е било важно принципното неравенство между собствения полис и останалия свят. Едва в елинистичната епоха се формира космополитното виждане за равенството. Християнството превръща равенството в универсално искане: „Всички хора са равни пред Бога“. По-късно се развива и богомилството, в известна степен в противовест на официалното християнство (Ангелов, 1969), за да остави на човечеството заветът си „Свобода, равенство, братство, чрез любов“ (Попхристов, 2015).

През средновековието съвместяването на християнското разбиране за равенство със съсловното действително неравенство се е оказало възможно благодарение на съзнанието за преходността на земния живот и за очакваното справедливо изравняване „в отвъдното“. Идеята за равенството, широко разпространена в религиозната сфера, послужва на идеята за равенство в гражданските права. Логична последица е отмяната на привилегиите през епохата на буржоазните революции. По това време се утвърждава и девизът, превърнал се днес в принцип: „Пред закона всички са равни“.

Един следващ етап в развитието на равенството като принцип представлява развитието от идеята за „равенство пред закона“ към идеята „за равенство в политическите права“ (Каменова и др, 2004, с. 128-129; Друмева, 2018, с. 748).

Принципът на равенство е твърде разнолик, което обрича на неуспех всяка дефиниция, претендираща за абсолютност.

Яснотата на значението на принципа на равенство е обратно пропорционална на броя на нормите, които го утвърждават, тъй като на равенството „всъщност, никой, никога не е дал сигурно определение“, подчертава Ж. Ведел (Vedel, 1990, р. 172). Тавтологично понятие, с което се определя, че това, което е смятано за равнопоставено, трябва да бъде третирано по еднакъв начин, а това, което се смята за различно, трябва (или може) да бъде третирано различно, равенството е квалифицирано по тази причина като „празна черупка“ (Westen, 1982, р. 547). Да сме равни в какво и според какви критерии? Ето основният въпрос, който се поставя от равенството. Трябва да отдадем дължимото още на Ж. Ведел, тъй като той е обобщил това двусмислие, отбелязвайки, че: „тъй като равенството може да се разбира единствено като „всички равнопоставени обекти“, кои са тези равнопоставени обекти, които е легитимно да се вземат под внимание, за да се разрешат различни форми на третиране?“ (Vedel, 1969, р. 13). Следователно, равенството е амбивалентно, дотолкова, доколкото „оправдава независимо какво, при независимо какво условие“ (Sfez, 1984, р. 288). То е предмет на множество концепции, както и на една двойственост (дуализъм) на принципите.

Равенството е един политически принцип, който е толкова съществен за обществените свободи, че може да ги застраши. Напрежението, което се съдържа в него, е в противопоставянето между равенството *de jure* и равенството *de facto*. Второто предполага отричане на първото, което кара Ж. Ф. Спиц да напише, че „равенството *de facto*, тоест волята да се изравнят материалните условия за всички граждани, става по този начин чудовищна дъщеря на равенството *de jure*“ (Spitz, 2001, р. 111). Така равенството е всичко, както и своята противоположност: такъв е дълбокият парадокс на понятието, което поради тази причина се квалифицира, като „Конституционен Янус“ (Luchaire, 1986, р. 1229-1274).

Съществуват три основни концепции за равенство:

- „формалното“ равенство се състои в едно уеднаквено третиране;
- „субстанциалното“ равенство предизвиква еквивалентно третиране;
- докато „реалното“ равенство налага едно представителство в третирането.

Тези различни схващания за равенството могат, от своя страна, да се класифицират, в зависимост от три променливи:

- относно стадия на защита, който може да е при прилагането на закона („пред“ закона) или при неговото създаване („в“, дори „чрез“ закона);
- относно обхвата на защита, според това, дали тя се свежда до някакво право на неразграничаване или пък включва право на различие;

- относно обекта на защитата, според това, дали тя се занимава със средствата или с резултатите на социалното действие.

Равенство чрез неразграничаване и равенство чрез разграничаване. От гледна точка на обхвата на защитата, първата концепция за равенството („формално“ равенство) се оказва изолирана дотолкова, доколкото, в противоположност на другите две („субстанциално“ и „реално“ равенство), тя отхвърля всяка мисъл за даване на право на различие. Според формулировката на Аристотел, равенството се състои в „сходното третиране на неща, които са сходни, но също и в третирането на несходни неща по несходен начин, пропорционално на тяхното несходство“ (Aristotele, 1992, р. 142). Така обхватът на равенството се схваща двуизмерно, не само като право на еднакво третиране, но понякога и като право на различие. Тази концепция за равенството е широко разпространена в сравнителното право и е утвърдена в европейското право. (ЕСПЧ, 6 април. 2000, № 3469/97, Глименос срещу Гърция : относно осъждането на един свидетел на Йехова поради отказ да се подчини на всеобща мобилизация). Тя може да се позовава на силни логически и правни аргументи. По отношение на логиката, Х. Келзен пише, че: „принципът, според който към равни хора трябва да се прилага равно третиране, може да има стойност само във връзка с принципа, според който към неравни хора трябва да се прилага различно третиране.“ (Kelsen, 1959, р. 51). Това, което изразява с други думи Х. Харт, подчертавайки, че „за правосъдието традиционно се смята, че то трябва да поддържа или възстановява един баланс или една пропорция и неговият ръководен принцип често се формулира с тези термини „Третирайте сходни случаи по един и същи начин“. Все пак е необходимо да се добави: „и третирайте различните случаи по различен начин“ (Hart, 1976, р. 193-194). При все това е парадокс, че един и същ принцип защитава, както правото на уеднаквяване, така и правото на различие. Освен това, има риск равенството да се трансформира в право на особеност. Поради тази причина френските съдебни органи продължават да не приемат това и се ограничават само до едно формално схващане на равенството.

Равенство на средствата и равенство на резултатите – ако се разгледа, обаче, обектът на защита, класификацията на трите концепции за равенството се изменя: първите две („формално“ и „субстанциално“ равенство) могат да се обединят от това, че зависят от средствата, докато третата („реално“ равенство) единствена се числи към целите. В зависимост от модела за социална справедливост, който се предпочита, има няколко начина за определяне на равенството (Perelman, 1977, р. 325). В зависимост от избрания критерий за справедлива диференциация, равенството приема различна форма: така то е свръхдетерми-

нирано от някаква ценностна система (Hermu, 2008, p. 358). Схематично, понятието за равенство в дадена правна система се променя с прехода от правосъдие, основаващо се единствено на „заслугите“, към признаването на необходимостта от правосъдие, основано на „нуждите“ на индивидите. Трудността е, че една и съща мярка (например, една квота) може да се оцени като противоречаща на „формалното“ равенство, основаващо се на заслугите, но като съответстваща на „реалното“ равенство, което се основава на нуждите. В заключение, тези две концепции за равенството ясно се различават що се отнася до момента на равенството: според това, дали се има предвид ситуацията „на тръгване“ на индивидите или ситуацията „на пристигане“. Така всичко зависи от момента на оценяване на спазването на равенството: преди или след социалното действие, в началото на надпреварата за придобиване на първоначалните обществени блага или по време на тяхното ползване. В единия случай оценката на равенството се извършва a priori, преди всякаво обществено начинание и единствено средствата, с които разполага индивидът, за да действа, се вземат под внимание, за да се измери спазването на равенството („формално“ равенство, защитаващо еднаквостта на средствата и „субстанциално (субстантивно)“ равенство - еквивалент на средства или на „възможности“); докато в другия, оценката се прави a posteriori, тоест, след общественото действие и тук е важен именно резултатът („реално“ равенство).

Според някои автори (Пламенка Маркова), при реалното (материално) равенство е очевидно, че последователното третиране не води до постигане на реално равенство, ако резултатите от него не са еднакви. Неравенството в резултатите може да бъде разбирано в различен смисъл. Първият се фокусира върху въздействието на очевидно еднаквото третиране на индивидите. Вторият се свързва с въздействието върху дадена група – напр. жени, етнически малцинства, хора с увреждания. Третият изисква резултат, който е равен (Маркова, 2001, с. 34-35).

Тези концепции потенциално си противоречат. Така стриктното равенство на средствата неизменно води до неравенство на резултатите, поради естествените и социалните различия между индивидите. Обратно, стремежът към реално равенство де факто налага едно диференциране при разпределение на прерогативите де юре и, следователно, се налага едно неравенство на правата, в зависимост от нуждите на всеки: в този смисъл има „позитивна дискриминация“, въпреки антиномията на двата термина. За момента, освен изрично конституционно разрешение, единствено Съдът на европейските общности, изглежда, приема при определени условия, които напомнят учредителните решения на Вър-

ховния съд на Съединените щати, валидността на това равенство „на резултатите“ (1). Двужначността на самия смисъл на равенството се допълва от терминологично разнообразие, засягащо правната му опора.

Равенство пред закона и равенство в закона. За проф. Стефан Киров „равенството добива юридически смисъл, като му добавим думите „пред закона“ (Киров, 1942, с. 196).

Според проф. Емилия Друмева, „равенството пред закона“ се проявява с две лица: забрана за произвол и задължение/повеля за равно третиране (Друмева, 2018, с. 750).

Келзен посочва, че в тесен смисъл „равенството пред закона“ се смесва с изискването за всеобщност (универсалност) на закона, или по-точно, с изискването за законност при прилагането на правото изобщо, принцип, който е „присъщ на всеки правен ред“ (Kelsen, 1962, р. 190). Така равенството се основава на законността, което води до две следствия. От теоретична гледна точка, смесването на спазването на равенството и всеобщността на закона постепенно довежда до преобръщането на йерархията между двете понятия. Докато първоначално равенството се е схващало като основа на всеобщността на закона, то постепенно отстъпва, свеждайки се до една обикновена последица от него (Jouanjan, 1992, р. 76). На практика така се защитава именно едно абстрактно и, следователно, непременно, „формално“ равенство. Така нарушаването на равенството се състои главно в произволно прилагане на един неподходящ правен режим. Според О. Жуанжан, е по-добре да се приемат понятията „равенство пред закона“ и „равенство в закона“ (Jouanjan, 1992, р. 131-139) (Égalité, 2003, р. 586).

Традиционно българските конституции установяват равенството пред закона като ръководно начало. (2) Конституцията на Република България от 1991 г. последователно провежда юридическото равенство на българските граждани по отношение на основните права. Равенството е провъзгласено като конституционна ценност в Преамбюла и като конституционен принцип в първата глава на Конституцията. Въпреки, че е принцип преди всичко на конституционен статус на гражданите, равенството не е отнесено към конституционната материя, посветена на основните права, в глава втора на Конституцията. Проф. Евгени Танчев, обосновава този подход с това, че първата глава на Конституцията е основният закон и обхваща най-общите правни ценности и принципи, от които произтичат останалите разпоредби, посветени на конституционното управление на гражданите (Танчев, 2001, с. 23).

Пovelята за равно третиране, според проф. Емилия Друмева, вмениява в задължение на публичната власт да третира равно всички, които биват засегнати

от нейните действия или решения. Това изискване добива самостоятелно значение и тежест там, където администрация и съдилища разполагат с пространство за преценка и решаване. Равнопоставени случаи следва да бъдат третирани еднакво без оглед на конкретната личност (Друмева, 2018, с. 750).(3)

Базисно е значението на чл. 6, но гласно равенството присъства и на други места в действащата ни Конституция. У нас недискриминацията не е изрично конституционно понятие (4), което съвсем не означава, че забраната за дискриминация не е установена на конституционно равнище.

Съгласно чл. 6, ал. 1 (5) от Конституцията на РБ (КРБ) „всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права.“. В чл. 6, ал. 2, изр. 2 от КРБ изрично се установява, че всички граждани са равни пред закона, като в тази си част разпоредбата не поставя каквито и да е колебания за отклонения. Не става въпрос за еднаквост или формално равенство пред закона, а за равенство при реализирането на основните права и при реализирането на самия човек като личност и част от обществото. Конституционната практика (6), а преди това и теорията (Вълканов, 1990, с.97) са възприели, че под закон в чл. 6, ал. 2, изр. 1 от КРБ се имат предвид всички нормативни актове, т.е. който и да е нормативен акт.

Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние (чл. 6, ал. 2, изр. 2 от КРБ). Ясно е, че съществува изрична конституционна забрана за отклоняване от принципа за равенство по някои признаци. Конституционният съд на РБългария в свое решение определя, че посочените социални признаци в чл. 6, ал. 2, изр. 2 от КРБ е изчерпателно. От тук самият Конституционен съд прави извода, че по признаци, които са извън посочените в чл. 6, ал. 2 от КРБ могат да се въвеждат със закон отклонения от принципа за равно третиране (7)

За сравнение, твърде разнообразен е подходът по отношение на разпоредби с подобна насоченост. Някъде след въвеждане на началото за равенство пред закона и изброяването на определени признаци пред скоба е изведен ангажимент на държавата да гарантира и съблюдава определен тип равенства – равно третиране на лица с увреждания, равенство между мъжа и жената, равни права и възможности на децата, равни права за членовете на всички национални малцинства, равни права на работещите и т.н. Според някои автори, текстът на чл. 6, ал. 2 от КРБ въвежда забрана за дискриминация на конституционно ниво, а признаците, които обхваща са разнообразни. С помощта на признаците, равенс-

твото се утвърждава като недискриминация, тъй като винаги се имат предвид противоположни равенства или неравенства по определен критерий. Освен признаците, конституционната разпоредба съдържа допълнителен елемент – връзка с дадено основно право, която би се изразила в нарушаването му, ограничението му (под формата на преки ограничения или привилегии), дефинирането му. Самостоятелното съществуване на „правото на недискриминация“, като специфично основно право, изрично уредено в Основния закон, не следва да бъде разбирано като имагинерна конституционна възможност, несвързана с друго основно право и ползваща се винаги с абсолютна защитимост. Създаването на привилегия или ограничение въз основа на определен дискриминационен признак е и нарушаване на правото на недискриминация (Делиев, 2015, с. 62-63).

Конституционният съд (КС) неколккратно е имал възможност да отчете спецификите на равенството като конституционен принцип и основно право. В Решение 14 от 1992 г. по конст. дело N 14/92 г. (8), на първо място, КС отчита, че равенството като конституционна ценност е принцип и основно право. КС подчертава, че равенството пред закона означава равнопоставеност на всички граждани пред закона и задължение за еднаквото им третиране от държавната власт. Защитените критерии в чл. 6, ал. 2 от КРБ са дефинирани като социални признаци и основания, на които не може да се осъществява неравно третиране, а за да аргументира изчерпателността на изброяването, КС свързва самите признаци със случаите на неравно третиране. Признакът се определя като равна възможност за гражданина, предвидена и гарантирана в Конституцията, която не може, съгласно чл. 6, ал. 2 да бъде основание за привилегировано отношение към него или за ограничаване на правата му като гражданин.

В Решение 1 от 1997 г. по конст. дело N 27/96 г. (9) директно се признава, че извън изчерпателно посочените в Конституцията социални признаци за недопускане на ограничения на правата или предоставяне на привилегии, законодателят може поначало да създава определен режим спрямо определена чрез други признаци категория субекти.

С Решение 1 от 2005 г. по конст. дело N 8/2004 г. КС налага вече съвременното разбиране за недискриминация и осигуряване равенство във възможностите в контекста на чл. 6, ал. 2 от КРБ. Според съда, проявата на принципа на равенство е в две направления: забрана за произволно неравнопоставяне и повеля за равно третиране. Забраната за произвол е спрямо трите власти. По отношение на законодателя се забранява третирането на равното като неравно и обратното, при положение че няма същностно оправдание за някакво отклонение. Произволът представлява нарушение на обективен критерий като мащаб за

справедливост. Забраната за произвол е важен материалноправен компонент от съдържанието на правовата държава и е приложима към всеки закон. Повелята за равно третиране вмества в задължение за органите на власт да третират равно всички, които биват засегнати от техни действия или решения. Решението признава, че от чл. 6, ал. 2 от КРБ може да бъде изведена както конкретна забрана за привилегия и ограничения, така и конституционно задължение за активни действия с цел преодоляване на съществуващи неравенства. В този смисъл, законодателят може да наруши КРБ и с оглед пасивността си по определени случаи, които изискват активната му намеса предвид осигуряването на равнопоставеност. Подходът е вече различен – правото на недискриминация и гарантирането на равенството се преценяват и от редица позитивни мерки, заложи в самата Конституция, с цел преодоляване на неравенства (Делиев, 2015, с. 76-77).

Някои автори смесват нарочно принципите на равенство и на недискриминация, основавайки се на трудно оспоримата идея, че „принципът на недискриминация е другата страна на равенството“ (Desaux, 2006, р. 289-297). Някои текстове също защитават това становище, сред които по-точно член 26 от МПГПП (Международен пакт за граждански и политически права), в който двата принципа се сливат: „Всички лица са равни пред закона и имат право, без всякаква дискриминация, на еднаква законна закрила. В това отношение законът трябва да забранява всякаква дискриминация и да осигурява на всички лица еднаква и ефикасна закрила против всякаква дискриминация [...]“. Още повече, като се прилага един неограничителен списък на забранения признак за ощетяване, очевидно е, че международните и европейските критерии за недискриминация изчерпват най-често спазването на равенството. Европейският съд за правата на човека многократно е преценявал, че списъкът на член 14 не е изчерпателен и следователно няма ограничителен характер. (10) Така, той може да реши, че дискриминация съществува, без дори точно да охарактеризира дискриминационния признак. (11) По същия начин, Съдът на Европейските общности защитава, редувайки без разграничение, двата принципа, дори понякога „общия принцип на равенство и недискриминация“. (12) Наистина, динамиката, която показва общностния съдебен орган по отношение забраната на формите на дискриминация, води до заличаване на разликите между двата принципа; някои, обаче, продължават да ги разграничават.

Други автори правят разграничение на равенството и на недискриминацията (Robin-Olivier, 2000, р. 17). Те подкрепят твърдението, че принципът на равенство трябва да се смята за по-ограничен от принципа на недискриминация, тъй като първият е предназначен да се прилага само за една категория, а втори-

ят се прилага за отношения между категории (Seiller, 2007, p. 999). При все това, мнозинството учени смятат, че принципът на равенство е по-широк отколкото принципа на недискриминация.

Може да се обясни, на първо място, че равенството изисква едно активно поведение там, където недискриминацията би била единствено пасивна. Това обяснение не е съвсем задоволително, пък било и само с оглед на материалното схващане, което имат за дискриминацията европейските и общностните органи, което може да изисква (не само да забранява) приемането на една диференцираща мярка. Второто обяснение на това разграничение трябва най-вероятно да се намери в способността на принципа на равенство не само да защитава някои признаци (наречени дискриминационни), но също и някои ситуации.

Според проф. Емилия Друмева, понятието дискриминация има приложение като социална дискриминация и означава нарушаване на принципа на равенство и разграничаване на хората по определен признак, без оглед на индивидуалните им постижения. Българският конституционализъм не съдържа „дискриминация“ като понятие в посочения смисъл. Действащата Конституция обаче съдържа уредба в защита от дискриминация (без да я назовава така) – чл. 6, чл. 14, чл. 46, ал. 2, чл. 47, ал. 2 и др. (Друмева, 2018, с. 751)

Дискриминацията у нас се схваща едностранчиво – като отнемане на права или на възможности. Всъщност, дискриминацията е и отнемането на задължения. Определението за дискриминация във Всеобщата декларация за правата на човека гласи: „**Дискриминация има тогава, когато е налице официално или неофициално разделяне на хората в отделни групи, при което им се дават или отнемат дадени права, задължения и възможности**“. В този смисъл, ненамесата на държавните институции или органите на властта, когато отделни групи хора не изпълняват своите задължения, също е форма на дискриминация, както към съответната група, така и спрямо останалите.

Уредбата, касаеща дискриминацията, се съдържа основно в Закона за защита от дискриминация, приет на 30.09.2003 г., в сила от 01.01.2004 г., който представлява рамков закон за превенция от и защита срещу дискриминация. Целта на закона е да осигури на всяко лице равенство пред закона, равенство в третирането и във възможностите за участие в обществения живот и ефективна защита от дискриминация (Джумалиева, 2017, с. 9).

Приемането на закона е в изпълнение на поетите от Република България международни ангажименти за законодателна забрана на дискриминацията на основание редица социални признаци, които произтичат от международноправни актове. Международните задължения на Република България произтичат от

редица международноправни актове: Международният пакт за граждански и политически права, Международният пакт за икономически, социални и културни права, Международната конвенция за ликвидиране на всички форми на расовата дискриминация, Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените, Конвенцията за правата на детето, Конвенцията на ЮНЕСКО за борба срещу дискриминацията в областта на образованието, Конвенцията за политическите права на жените, Конвенция № 111 на МОТ относно дискриминацията в областта на труда и професиите, Конвенция № 100 на МОТ за равенство в заплащането на мъжете и жените и други.

Целта на Закона за защита от дискриминация е да осигури правото на всяко лице на:

- равенство пред закона;
- равенство в третирането и във възможностите за участие в обществения живот.

Равенството пред закона *е основополагащ принцип в защитата на правата на човека, който държавата трябва да гарантира на всички лица, пребиваващи на територията на Република България. Равенството пред закона обхваща както равенството в правата, така и задължението за равно третиране на всички граждани от страна на държавните органи.*

Равенството в третирането означава, че държавните органи са задължени да се отнасят еднакво към всички лица, които са засегнати от техни действия или решения.

Равенство във възможностите означава създаването на подходящи и еднакви условия и предпоставки, без каквато и да е дискриминация за всички лица, за да могат те да се реализират във всички сфери на обществения живот (Джумалиева, 2016, с. 86-98).

Целта на правото за защита срещу дискриминация е да гарантира на всички лица равнопоставеност и справедлива перспектива за достъп до възможностите в обществото.

В правната доктрина някои автори обобщават, че въз основа на разпоредбата на чл. 6 от КРБ и разпоредбата на чл. 4, ал. 1 от Закона за защита от дискриминация, правото на недискриминация може да бъде определено като правото на всеки правен субект да бъде носител на права, равни с правата, установени в правните нормативни актове при наличието на еднакви условия, съчетано с постигането и гарантирането на цялост на законово установената мяра на свобода и ненакърняване на равенството в достойнството (Станин и др., 2013, с. 24).

Вместо заключение, следва да се отбележи видимият стремеж към постигане на относително стабилен комплекс от „справедливи равенства“, включващ преди всичко правно-политическото равенство, равенството на възможностите (равен старт и равен достъп), както и социалното равенство, но в определени законово гарантирани параметри.

Същевременно дебатът за равенството продължава.

Бележки

1. СЕО, 11 ноември 1997, дело С 409/95, Н. Marshall c/ Land Nordrhein-Westfalen : СЕО 1997, I, р. 6383
2. **Търновската конституция:** чл. 57 „Всички български поданици са равни пред закона. Разделение на съсловия в България не се допуска.
Конституцията на Народна Република България, 1947 г.: „чл. 71 „Всички граждани на Народна Република България са равни пред закона. Не се признават никакви привилегии, основани на народност, произход, вяра и имотно състояние. Всяка проповед на расова, национална или религиозна омраза се наказва от закона.“
Конституция на Народна република България, 1971 г.: чл. 35, ал. 1 „Всички граждани на Народна Република България са равни пред закона.; ал. 2. „Не се допускат никакви привилегии или ограничения в правата, основани на народност, произход, религия, пол, раса, образование и обществено и материално положение.“; ал. 3, „Държавата осигурява равенство на гражданите, като създава условия и възможности за упражняване на техните права и за изпълняване на техните задължения.“; ал. 4, „Всяко проповядване на ненавист или унижаване на човека поради расова, национална или религиозна принадлежност се завранява и наказва.“
3. В тази връзка виж още: Реш. На КС N 9 от 2007 г., ДВ, бр. 68/2007 г.
4. Текстовете, в които се включва забраната за дискриминация, можем да открием в конституциите на Венецуела (чл. 21), Египет (чл. 11, 72), Япония (чл. 14), Косово (чл. 25, 58), Литва (чл.91), Унгария (чл. 15), Македония (чл. 15), Холандия (чл. 1), Румъния(чл. 4, 16) и др.
5. Първата алинея на чл. 6 от КРБ, която провъзгласява принципа на равенството, дословно възпроизвежда част от формулировката на чл. 1 на Всеобщата декларация за правата на човека, който гласи: „Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права.“ Във възможно най-лаконичния израз втората алинея на чл. 6 изключва признаците на неравенството.

6. Реш. N 14 от 10.11.1992 г. на КС на РВ по конст.д. N 14/92 (обн. ДВ, бр. 22 от 24.02.1998 г.)
7. Реш. На КС N 1 от 1993 г., ДВ, бр. 14/1993 г.
8. Обн. ДВ, бр. 93 от 17 ноември 1992 г.
9. Решението е обн. В ДВ, бр. 9 от 31.01.1997 г.
10. Например, ЕСПЧ, 8 юни 1976, Енгел с/у Холандия
11. ЕСПЧ 4 ноември 2008 г, № 26842/03, Михаил с/у Румъния
12. СЕО, 12 декември 2002 г., дело С 442/00, А. Rodriguez Caballero v/ Fondo de Garantia Salarial

Литература

1. АНГЕЛОВ, Д. (1969). Богомилството в България. София.
2. ВЪЛКАНОВ, В. (1990), Основните права на гражданите на НРБ и тяхната правна защита., БАН, с. 97.
3. ДЕЛИЕВ, Бл. (2015). „Равенство, недискриминация и признаци в практиката на Конституционния съд на Република България.“, *Норма*, бр. 1, с. 62-63, с. 76-77.
4. ДЖУМАЛИЕВА, А. (2017) Правна антидискриминационна рамка в република България. *Ролята на Комисията за защита от дискриминация в България*, Сборник доклади от годишна университетска научна конференция 1-2 юни 2017, В. Търново, НВУ „Васил Левски“, с. 9.
5. ДЖУМАЛИЕВА, А. (2016) Превенция на дискриминацията по признак пол. Международни стандарти и българска реалност. *Защита от дискриминация в България и Европа*, София, АМВР, с. 86-98.
6. ДРУМЕВА, Е. (2018), Конституционно право, пето допълнено издание, София, СІЕЛА.
7. КАМЕНОВА, Цв., ДРУМЕВА, Е., ИЛИЕВА, И. (2004) Европейско и национално антидискриминационно правно регулиране, Второ преработено издание, ИПН при БАН.
8. КИРОВ, Ст. (1942). Правата на българските граждани, София.
9. МАРКОВА, Пл. (2001) Равенството в нормотворческата практика на международната организация на труда, *Правата на човека 1*, Фондация БАПЧ, с. 34-35.
10. ПОПХРИСТОВ, Д. (2015) За Богомилите от „уста на ухо“, София.
11. СТАНИН, М., ИВАНОВ, Ат. (2013) Защитимост на правото на недискриминация, *Норма*, бр. 10, с. 24.

12. ТАНЧЕВ, Ев. (2001). Равенството – конституционни измерения и съобразяване с хартата за основните права в Европейския Съюз и Директива 2000/43/. *Права на човека I*, Фондация БАПЧ, с. 23.

13. ИЛЪИН, И. А. О равенстве и справедливости. Available from: <http://ivan-article.narod.ru/24.htm>

14. ИЛЪИН, И. А. (1958) О справедливости, Поющее сердце. Книга тихих созерцаний (1958) Available from: http://polbu.ru/iljin_singingheart/ch02_all.html

15. ALAIN (1983) *Idées* : Paris, Flammarion, p. 206.

16. ARISTOTE (1992), *Éthique à Nicomaque* : Paris, Flammarion, V, III, p. 142.

17. DECAUX, E. Article II-81 in L. Burgorgue-Larsen, A. Levade et F. Picod [dir.], (2006), *Traité établissant une Constitution pour l'Europe. Partie 2. La Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne - Commentaire article par article* : Bruxelles, Bruylant, p. 289-297.

18. ÉGALITÉ in D. (2003). Alland et S. Rials [dir.], *Dictionnaire de culture juridique* : PUF, p. 586.

19. HART (1976), *Le concept de droit*, traduction par M. Van de Kerchove : Bruxelles, Publications des facultés universitaires de Saint Louis, p. 193-194.

20. HERNU, R. (2008) *Égalité et non-discrimination* in J. Andriantsimbazovina, H. Gaudin, J.-P. Marguénaud, S. Rials, F. Sudre [dir.], *Dictionnaire des droits de l'homme* : Paris, PUF, p. 358.

21. JOUANJAN, O. (1992), *Le principe d'égalité devant la loi en droit allemand*: Paris, Économica, p. 76.

22. JOUANJAN, O. (1992) *Réflexions sur l'égalité devant la loi* : Droits, № 16, p. 131-139.

23. KELSEN, H. (1959) *Justice et droit naturel* in *Annales de philosophie politique*, vol. 3, *Le droit naturel* : Paris, PUF, p. 51.

24. KELSEN, H. (1962) *Théorie pure du droit*, traduction par C. Eisenmann : Paris, Dalloz, p. 190.

25. LUCHAIRE, F. (1986) *Un Janus constitutionnel : l'égalité* : RD publ., p. 1229-1274.

26. PERELMAN, C. (1977) *Égalité et Justice* in *L'Égalité* : Travaux du centre de philosophie du droit de l'Université libre de Bruxelles, том V, Bruxelles, Bruylant, p. 325.

27. RICHARD, P. (2000) *Le principe d'égalité en tant que principe fondateur des droits de l'homme et de la démocratie* in G. Chianéa et J.-L. Chabot [dir.], *Les droits de l'homme et le suffrage universel* : Paris, L'Harmattan, p. 193.

28. ROBIN-OLIVIER, S. (2000) Le principe d'égalité en droit communautaire - Étude à partir des libertés économiques : Aix-Marseille, PUAM, p. 17.
29. SEILLER, B. (2007) Contribution à la résolution prétorienne de quelques incohérences de la formule prétorienne du principe d'égalité in Le droit administratif : permanences et convergences : Mélanges en l'honneur de J.-F. Lachaume, Dalloz, p. 999.
30. SFEZ, L. (1984) Leçons sur l'égalité : Paris, Presses de la Fondation nationale de sciences politiques, spécialement p. 288.
31. SPITZ, J. (2001) Le rôle de l'égalitarisme néo-classique dans l'apologie précoce des sociétés libérales : Droits, № 33, p. 111.
32. VEDEL, G., L'égalité, in C.-A. (1990) Colliard et a. [dir.], La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789 - Ses origines, sa pérennité : Paris, Doc. fr., p. 172.
33. VEDEL, G. (1969) Préface in P. Delvolvé, Le principe d'égalité devant les charges publiques : Paris, LGDJ, по-специално p. 13.
34. WALZER, M. (1997) Sphères de justice - Une défense du pluralisme et de l'égalité, traduction de P. Engel : Paris, Seuil, p. 23.
35. WESTEN, P. (1982) The Empty Idea of Equality : Harvard Law Review, vol. 95, n° 3, p. 547.

ABOUT EQUALITY

Nadezhda Yonkova

Abstract

The article is devoted to the evolution of the principle of equality and its incorporation into the contemporary laws. An interdisciplinary approach has been used. Equality is dealt with through the prism of constitutional and international law, legal sociology, philosophy, and others. The main concepts about equality are considered: formal, substantive and real. The equality-non-discrimination relation has been drawn out.

Key words: *principle of equality, non-discrimination, equal treatment.*